

UNA CARTA DE LLUÍS B. NADAL A MARIÀ AGUILÓ SOBRE LA TRAGÈDIA VERDAGUERIANA

Josep MASSOT i MUNTANER

Entre els materials folklòrics de Marià Aguiló que el seu fill Àngel va cedir a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, ara al monestir de Montserrat, hi ha una carta ben interessant de l'escriptor vigatà Lluís Bertran Nadal i Canudas al mallorquí, establert a Barcelona, Marià Aguiló i Fuster. Aquesta carta, que és a la carpeta 29 dels Materials Aguiló (signatura completa: A-29, II-32)¹, té dos fulls ben plens a banda i banda, amb una lletra no sempre fàcil i una grafia sovint caòtica. Tots dos fulls porten imprès al marge superior esquerre el nom de l'«Azucarera de Vich», la fàbrica en l'administració de la qual Nadal tenia aleshores un càrrec de confiança², i, a continuació, també imprès, «de..... 189» i «Sr. D.», completat a mà al primer full per Nadal, el qual afegí encara un post-scriptum al marge esquerre del verso del segon full.

Lluís B. Nadal hi agraeix, el 29 d'octubre de 1895, la carta de felicitació pel seu sant que ha rebut de Marià Aguiló, amb qui l'unia una bona amistat³, i li explica que no feia gaire havia fet una escapada d'incògnit a Barcelona per sentir els cors russos que el van impressionar profundament. L'endemà va trobar mossèn Jacint Verdaguer, «més pulit y arreglat que una senyoreta», a la plaça del Pi. Tot i que no hi va poder parlar amb la calma que hauria volgut, es va adonar prou de l'estat d'ànim de Verdaguer, que no feia gaire havia deixat la Gleva i s'havia refugiat a Barcelona a la casa de donya Deseada Martínez, amb totes les conseqüències de tipus canònic i de tipus personal que aquestes decisions comportaren.

Nadal, vell amic de Verdaguer⁴, era alhora amic del seu cosí Narcís Verdaguer i Callís⁵, i col·laborava amb el bisbe de Vic, Josep Morgades⁶, tots dos enfrontats en aquell moment amb mossèn Verdaguer. Marià Aguiló tenia igualment una estreta relació amb mossèn Verdaguer, que no va trencar durant aquells anys difícils⁷, però ens consta que li dolia profundament l'actitud d'insubmissió envers l'autoritat eclesiàstica i l'encastellament dins les pròpies posicions que havia anat prenent contra el consell de Jaume Collell, de Josep Torras i Bages, de Miquel Costa i Llobera i d'altres amics comuns⁸.

La carta de Nadal a Aguiló ens permet, doncs, de veure què pensava el cercle abans més addicte a Verdaguer, que feia costat al bisbe Morgades i que al mateix temps desitjava i esperava una «reacció» del poeta de Folgueroles

que permetés de «tornar-li la missa» —estava suspès *a divinis* des del juliol d'aquell any 1895— i que el «restaurés» de la «decadència» literària en què, segons Nadal i altres, havia caigut, tot allunyant-lo dels «actuals mals camins», en una «vida quieta, tranquil·la, a l'ombra de l'obediència y ben lluny del món».

No és ara el moment de judicar si aquesta actitud era la més adequada, ni de tornar sobre la «culpabilitat» o la «innocència» de mossèn Verdager. Si que val la pena de fixar-se en l'interès que tenien «lo Sr. Bisbe y demás personas que han treballat en l'assumpto» perquè les coses es resolguessin favorablement, bé que només confiaven en un «miracle» improbable a curt termini, atès que es trobaven «enterament desenganyats» de l'actitud de Verdager i de la manera com «es burlava de la processó», en paraules textuals del bisbe Morgades.

Les confidències de Nadal ens permeten, encara, de tenir informació sobre un punt fosc de la biografia verdageriana: la publicació del *Sant Francesc*, el setembre de 1895, sense la llicència eclesiàstica que era preceptiva, segons el dret canònic, per als sacerdots. Una carta de Sardà i Salvany a mossèn Güell, publicada pel pare Monjas i reproduïda per Josep M. de Casacuberta i Joan Torrent i Fàbregas, ens assabenta que Verdager havia presentat el seu *Sant Francesc* a la Tipografia Catòlica, però Sardà va advertir «al impresor que antes se pusiese de acuerdo con el Sr. Obispo de Vich para no hacer dicha impresión sin el expreso consentimiento de éste. Algo debió comprender de eso Verdager, cuando de la noche a la mañana retiró los originales», que acabaren sortint de la Tipografia L'Avenç⁹. Ara sabem, de més a més, que Verdager havia demanat l'aprovació del bisbe de Barcelona, doctor Català, i que, després de triar ell mateix el censor, no estigué d'acord amb els canvis que li suggeria, per la qual cosa tirà pel dret i prescindí de la «licència del Ordinari». No és gens estrany que el *Sant Francesc* tingués problemes de censura, atès que al llarg de la seva elaboració es va produir «un procés d'identificació del calvari personal del poeta amb el sant»¹⁰, i tampoc no és estrany que Verdager, en la situació anímica en què es trobava en aquells moments, no volgués escoltar els bons consells del censor, per molt amic seu que fos.

La carta de Lluís B. Nadal ens permet de saber, encara, que la muller de Marià Aguiló, «Dª Francisca» Miró, i el seu fill, l'«estudiant» Àngel Aguiló i Miró, passaven una temporada a Madrid el 1895, i que Aguiló, envellit i desmoralitzat, tenia por de no tornar-los a veure. Nadal l'anima recordant-li que el temps passa de pressa i l'exhorta a continuar el seu *Romancer popular de la terra catalana*, del qual el 1893 havia aparegut un primer i únic volum, saludat amb entusiasme per Lluís B. Nadal des de «La Veu del Montserrat»¹¹. Per entendre les referències de Nadal a cançons i a sardanes, cal tenir present que, quan treballava a la casa Blancafort de la Garriga, s'hi interessava per rondalles i cançons¹², i que «la restauració de cançons i ballets populars, la introducció de les sardanes, la renovació de costums tradicionals, ocuparen la seva atenció d'una manera especial»¹³.

Nadal vivia tot sol i sense família —com un «ermità» diu al començament de la carta— i explica a Aguiló com s'ho feia per treure's de sobre la tristesa, parlant amb el Josep Serra i Campdelacreu «de las glorias y las esperansas de Vich», amb en Martí Genís i Aguilar «de lletres», «tocant totes les teclès del Círcol» Literari de Vic, «murmurant del vehinat á Can Serdá» —que devia ésser el químic Joaquim Serdá— i jugant al tresillo «à Can Cunill» —que devia ésser el president de la Comissió del ferrocarril de Granollers a Vic, Josep Cunill i Ros¹⁴.

Precisament un parell d'anys més tard, el juny de 1897, Lluís B. Nadal va haver d'assistir al funeral de Marià Aguiló en representació de «La Veu del Montserrat», i va prendre part en una vetllada literària que el Círcol Literari de Vic va voler oferir al poeta «admirat i estimat en els medis ciutadans»¹⁵.

L'edició d'aquesta carta ha estat feta amb una absoluta fidelitat a l'original.

Notes

1. Per a aquest manuscrit i per a la resta del fons Aguiló, vegeu el meu *Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, fasc. 1, Montserrat, 1993.

2. Cf. Martí Genís y Aguilar, *Recordances d'en Lluís B. Nadal*, dins Lluís B. Nadal, *La Goja*, Vic, 1920, pàg. X.

3. El 3 de gener de 1896, per exemple, Marià Aguiló escrivia a Tomàs Forteza: «Aquestes llargues vetllades ha vengut un literat vigatà, l'amich Ll. B. Nadal y ha tengut prou paciència per llegir mes poesies amoroses, tan estantices, y no hi ha posat la mala cara que se mereixen. Voldria que s'estampassen, pero me sent massa vell etc per creure!» (*Mariano Aguiló y la «Renaixença» a través de un epistolario de 266 cartas a Tomás Forteza (1867-1897)*, presentació per José A. Gomis, Barcelona, 1966, pàg. 158, amb alguna lleu correcció a la vista del manuscrit de la Biblioteca de Catalunya).

4. Vegeu, per exemple, les cartes publicades a l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, transcripció i notes per J. M. de Casacuberta i J. Torrent i Fàbregas, II, Barcelona, 1967, pàgs. 125-126; VII, Barcelona, 1983, pàgs. 105-106; X, Barcelona, 1987, pàg. 253; i XI, Barcelona, 1993, pàg. 123.

5. Genís i Aguilar, al parlament citat a la nota 2, pàg. VII, posa «en Narcís Verdaguer» dins «lo cercle de les amistats íntimes de'n Nadal».

6. *Ibid.*, pàg. X, Genís explica que el bisbe Morgades «confià a en Nadal, al seu seré judici per les disquisicions històriques, la continuació d'una obra tant important com es lo *Episcopologi Vicense*, que comensà y deixà escrit lo canonge Lluís de Montcada, fins a mitjans del segle XVI ab lo bisbe Benet de Tocco».

7. L'*Epistolari de Jacint Verdaguer* dona prou mostres d'aquesta relació, confirmada per l'epistolari d'Aguiló a Tomàs Forteza i per moltes altres fonts que ara no és el cas d'assenyalar. En un article d'*En defensa pròpia*, de l'1 de novembre de 1897, Verdaguer mateix comentava: «Lo gran poeta Aguiló, que Deu tinga, me contà d'un sacerdot amich meu alguna hora, que ja m'ha enviat lo *Requiescat in pace*» (edició popular, Il·lustració Catalana, Barcelona, s.d., pàg. 147).

8. El 3 de gener de 1896, per exemple, Aguiló escrivia a Tomàs Forteza: «Me asseguraren quen Verdaguer havia tornat á en Costa una carta que aquest li va escriure. Tu crech que men deyas qualque cosa; sabs que sia cert?, ja m'ho dirás. Es asunto que me entristeix molt» (*Mariano Aguiló y la «Renaixença»*, pàg. 158; es tracta de la carta de Costa i Llobera publicada a l'*Epistolari de Jacint Verdaguer*, IX, Barcelona, 1986, pàgs. 153-156). El gener de 1896, Aguiló tornava a dir a Forteza: «Feya un any y mitx que no havia vist a Moss. Cinto, y ab ell el vespre de la Purissima vaig començar el costipat que encara dura. Me entristí molt...» (*ibid.*, 159).

9. Citat a *Epistolari de Jacint Verdaguer*, IX, pàg. 135.

10. Isidor Cònsul, *Història, fonts i mutació del poema «Sant Francesc»*, dins *Anuari Verdaguer 1987*, pàg. 60.

11. Cf. el meu article *Marià Aguiló, collector de cançons populars*, dins *Actes del Cinquè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Montserrat, 1980, pàg. 320, nota 88.

12. Martí Genís i Aguilar, *Recordances d'En Lluís B. Nudal*, pàg. VIII.

13. Miquel S. Salarich i Torrents, *La poesia vuitcentista a Osona*, Vic, 1989, pàg. 126.

14. Cf. Miquel S. Salarich i Torrents, *Història del Cercle Literari de Vich*, Vic, 1962, índex de noms.

15. *Ibid.*, pàg. 136.

AZUCARERA DE VICH

Dirección telegráfica: AZUCAR

29 de Sbre 1895

Sr. D. Marián Aguiló.
Barcelona.

Mólt estimat D. Mariano: Comparagué puntual lo día de St. Lluís, en los moments en que acabava mon dinar silenciós d'ermitá, la séva estimada carta de bons-díes, la qual m'aconsolá de no havernos pogut despedir com jo volia. Déu li pague à V. y à la companyia.

Com jo crech en la discreció de la Doloretas, me sembla que no haurán pas sabut, com no sia *en secret*, que'l día tants vaig fer una escapadeta per sentir cantar als russos lo «Noy de la Mare». Mon plan era guardar lo més rigorós incògnit, passar escapat lo vestíbol del teatre y anar á entaforarme en un recó del 1er ó 2on pis, per sortirne quan s'hagués acabat y desaparèixer en la mateixa forma. Però l'Alió'm conegué pel clatell, me deturá en los primers graons de l'escala y tot l'incògnit se'n aná al diantre. Y vetaquí com los Tusquets y tot lo mon se'n enteráren y, encara que jo li vaig encomenar á la Doloretas que no'ls digués res á vostès, perque de lo que'ls ulls no veuhen lo cor no'n dol, no estich sobre'l particular enterament tranquil.

L'endemà d'aquella vetlla vaig rondar tot lo matí fent feyna y à la plaza del Pi vaig toparme de nassos ab Mn. Cinto, més pulit y arreglat que una senyoreta. Com me cullí la cosa tant de sobte y essent al mitx del carer, no'm vaig poder esbafar, però algunas paraulas nos diguérem y vaig tráuren la convicció de que l'home está molt renitent y que la reacció es encara molt lluny. M'oferí la casa y li vaig anunciar una visita per quan torne á Barcelona, de la qual res n'espero, puix al tornar, lo senyor Bisbe'm confirmá ab proves mólt tristes l'opinió que jo vaig formar de son estat actual. En la qüestió de «Sant Francesch», després d'haver demanat ell mateix y personalment al Sr. Bisbe de Barcelona l'aprobació eclesiástica y haverli deixat triar lo censor, no's conformá ab las observacions que aquest li feu y, sens res més, sens esmenar lo que la censura li havia fet reparar, ha sortit lo libre sense la noteta aquella de la «licencia del Ordinari» que avans en los llibres de Mn. Cinto passava per tothom desapercebuda y que ara es lo primer que tothom hi busca. Lo Sr. Bisbe nostre ha fet saber a las llibrerías d'aquí que'l disgustarán si posan à la venda'l «Sant Francesch». En lo qual hi he trobat jo mólt augmentada aquella decadencia que ja havia notat, y havían notat altres, en los toquets del «Jesús Infant». Una vida quieta, tranquila, à l'ombra de l'obediencia y ben lluny del mon nos podria encara restaurar al nostre poeta; però'l miracle que's necessita per tráurel dels actuals mals camins, qu'es l'únich remey que jo hi veig temps há y l'únich que ara, ja enterament desenganyats, esperan lo Sr. Bisbe y demás personas que han treballat en l'assumpto, me sembla, no sé perquè, que Nostre Senyor vol móltas oracions de tots, móltas, avans de ferlo. A mi'm diguéren à Barcelona que li tornarian la missa... Ja veu V. quins mèrits ha fet últimament perque li tornen. Y, si hi há alguna persona que ho desitja de tot lo cor, aquesta es nostre Sr. Bisbe; però «Mn. Cinto's burla de la processó»: això es lo que últimament m'ha dit. En fi, encomenarho á Deu es lo que més convé y estich convensut de que son móltas las personas à Catalunya que ho fan.

Suposo que tindrán bones noticies de Dª Francisca y del estudiant. Aqueix dubte que té V. de si'ls tornarà á veure me sembla un dubte mólt mal criat, que mereix que l'engegue més lluny encara de Madrit, à Moreria, à Can Pistras. En primer lloc no es tant llarch lo temps que han d'esser fora y, en segon lloch, lo temps passa volant. Encara'm sembla qu'estam passant per aquelles hermoses voradas de la Riera Major y que ballam la sardana à Viladrau, en mitx d'aquell temps tant falaguer, ni calent ni fret, y, ja ho veu, ja n'acaban de passar dos mesos. Y jo li asseguro que aquí avuy fan de bon anyorar aquelles diades. Fa un día rúfol y un fret negre que posan l'ànima mólt trista. Però un hom n'está ja tant empipat de la tristesa que no es pas cas de darli aculliment. ¡Anda allà, mala pica! Parlant ab en Serra de las glorias y las esperansas de Vich, de lletras ab en Genís, tocant totes les teclès al Círcol, murmurant del vehinat à Can Serdá y á última hora fent una mica de tresillo à Can Cunill anam distrayent les cabories, à les quals darem ara unes quantes *castanyes* y, si no se'n vàn, veurem després si les acabam ab turrons y vi blanch. S'ha de fer aixís, D. Mariano, y, si no, ¡estam pla ben guarnits! Y,

vostè, si vol, ja pot anar entretenintse ab cansons y romanços, que no acabarà pas la feyna y tots n'hi sentirem grat.

Ja'm diguèren que no s'havía deixat passar per alt la Capella russa, y realment hauría sigut un pecat per V. no anarhi. Haventla sentida V., ja pot pensar lo que'm passaria à mí. Aquesta sí que may nos la podíam esperar, ni V. en aquells temps somiarla. Jo coneixia ja'ls «Remers del Volga», qu'es cosa superba, y alguna altra, més semblant á las nostras, encara qu'en general no s'assemblan gayre, de quan nos dedicavam á això a La Garriga. No'm sé avenir encara d'haver sentit en tant esplèndida forma, cantada per una donzella de l'altra part de mon, aquella repicada «Ploma de perdiu», *l'umbervigodi, bigodom, dondeta*, que sortí d'aquell mosso que á La Garriga teníam, aquell que li deyam en Juan del Pas y à qui V. ja coneixia. Si aquell home pogués veure aqueixa especie d'apoteosis de la séva cansó, passant casi d'una volada d'aquell catau pestilent hont hi feya l'andròmina del pas y de la séva boca negra als llabis d'aquella noya, y en mitx d'un concurs tant brillant, jo crech que arribaria a ferirse. Mòlt nos donan que sentir castellans y catalans renegats, però Déu en cambi nos dona encara estonas de gran beatitut. Avant y fora, D. Mariano, fins que hi cayguem, ò vensuts ò reventats. May hauríam dit qu'en tant poch anassem tant lluny. Y bon xich més lluny hem d'anar encara.

Ja se m'acuden més coses, però'm sembla que per avuy ja he estat prou llarch. Passen ab tot lo goig possible'l día de Totsants, done recados à cabasats à la Pepa y la Trina y als amichs y coneguts y V. pense que jamay l'oblida son devotíssim

Lluís B. Nadal

Mòlts recados també als *madrileños* quan los escrigan, y si veuen á n'en Sagasta ò á n'en Cánovas que'ls fassan aixís: [hi ha dibuixat un ninotet fent pam i pipa] no sé si ho entendrán, de tant primorós.